

A közérdek és egyéb jogi tárgyak a büntetendőséget kizáró okok szabályozásában

I. Alapvetés

A közérdek, mint önálló jogi tárgy a Btá. elfogadása óta a jogos védelem és a végszükség szabályozásának részét képezi, és a Büntető Törvénykönyven kívüli néhány büntetendőségi akadály vonatkozásában is döntő szerephez jut. Megállapítható, hogy ez idáig a kérdéskört átfogóan feldolgozó mű a büntetőjogi szakirodalomban nem jelent meg illetve a gyakorlatban is ritkán került sor a vizsgálatára. Ráadásul az utóbbi két büntető törvénykönyv kodifikációja alkalmával fogalmi szinten kérdőjeleződött meg, hogy menthető-e a köz érdeke. Ezen kívül érdemes figyelemmel lenni a hazánkétól eltérő szabályozási módot választó azon főként nyugat-európai országok megoldására, amelyek lehetővé teszik a védelmi magatartások gyakorlását egyéb jogi tárgyak irányába is. Az ember testi integritásán kívül, az emberi méltóságból levezethető olyan egyéb, jog által védett egyéni érdekekre gondolok melyek mindkét kizáró ok keretében védelmet igényelhet. Mindezekre tekintettel célom néhány büntetendőséget kizáró ok lehetséges alkalmazási területének bemutatása, azaz a jogfejlesztés lehetséges irányainak felvázolása.

II. Történeti áttekintés

A közérdek térben és időben behatárolt fogalom, nincs egy általános, minden társadalomra és korra érvényes egzakt meghatározása, ugyanis befolyásolják a társadalmi viszonyok változásai. Ezek stabilitását leginkább veszélyeztető események (például a természeti csapások, háború) azonban eltérő mértékben és módon, de mindig a közérdek sérelmével jártak.

Római jogtudósok több esetben a közérdeket menthető jogi tárgyként definiálták. Gaiusnak a Digestában található meghatározása szerint, ha valaki a köz érdekében okoz kárt, méltánytalan lenne felelősségre vonni, ha a társadalmi előny nagyobb a magánérdek sérelme mértékénél.² Fentiekből következik, hogy az így eljáró személy mentesülhetett a felelősségre vonás alól más javak feláldozása árán, feltéve, ha az elhárítási mód arányos volt. Celsus és Ulpianus szerint (A) mentesül a felelősség alól, ha lerombolja (B) házáat annak érdekében, hogy magát megmentse a tűzvészről.³ A tűz tovaterjedésének megakadályozása egy egész várost érintő közérdek, ezért bár szándékon túl de (A) több más vagyoni és emberi életet mentette meg tulajdonképpen a köz érdekében eljárva. Quintilianus szintén a közérdek védelmében eljáró személy felelőssége kapcsán teszi fel azt a kérdést, hogy vajon templomrabló-e, aki a templomban felfüggesztett fegyvereket azért veszi le, hogy az ellenséget kiűzze a városból.⁴ Álláspontja szerint, erre minden bizonnyal nemmel kell felelni.

Az európai és a magyar jogtörténet forrásai arról tanúskodnak, hogy ott ahol a végszükség szabályozást nyert kizárólag az élet védelme érdekében jelentett a büntetés alóli mentő vagy enyhítő okot. A Csemegi-Btk. fentiekhez hasonlóan szűk körben vonta meg a védhető jogi tárgyak körét, ezért a bírói gyakorlatban az ún. törvény feletti végszükségi esetekben is megállapították a büntetendőség hiányát, mely először 1927-ben a német judikatúrában jelent meg. Ilyen példát említ Balás P. Elemér, az első világháborút követő gazdasági helyzet kapcsán.⁵ A német birodalmi szeszmonopólium ellenére a megszállás alatt álló Ruhr-vidékre külföldi égetett szeszszitalokat

¹ PhD-hallgató (PPKE-JÁK), bírósági fogalmazó.

² Orosz P. Gábor: *Jogos védelem és végszükség, mint a jogellenesség kizáró okai a római jogban és napjainkban*, Jogelméleti szemle, 2003/2.

³ Orosz P. Gábor: id. mű

⁴ Sárty Pál: *A büntetendőségi akadályok római jogi gyökerei*, Jogtudományi Közlöny, 1999/12. 534. o.

⁵ Balás P. Elemér: *Degré Lajos és a végszükség problémája*, Szeged, Városi Nyomda, 1937. 22-23. o.

hoztak be, mely sértette az állam illeték beszédéhez való jogát. Figyelemmel arra, hogy a megszállt terület gazdasági életének megszűnése fenyegetett másként el nem hárítható módon, a bíróság a cselekmény jogellenességének hiányát állapította meg. A közérdek veszélye a fenti döntés szerint tehát egy országrész vagy egy behatárolt terület vonatkozásában is fenn állhat, továbbá akár a gazdaság helyzet is létrehozhat szükségjogosítványt az állami költségvetést sértő vagyoni érdekekkel szemben.

A közösség, a közérdek fokozott védelmének előtérbe kerülése a szovjet, szocialista ideológia uralkodóvá válásával függ össze, hazánkban a Btk. megalkotásával. Kádár Miklós jogpolitikai érvelése szerint, indokolt, hogy ugyanolyan megítélés alá essen, aki a közösség ellen irányuló támadással szemben lép fel, mint aki saját vagy más érdekében jár el. Piontkovszkij szovjet szerzőre hivatkozva, a fogalom nevelő hatását hangsúlyozta, mely feltételezi, hogy a szocialista állam érdekei az egyes személyek számára nem közömbösek és erősíti a szolidaritást a szocialista vívmányok védelméért folytatandó harcban. Mindezekből megállapítható, hogy a fogalom politikai ideológia által befolyásolt volt, az államhatalom hathatósabb védelmére kívánt eszközöket biztosítani a jogalkotó.

Habár az 1978. évi Btk. előkészítése során kérdésként merült fel, hogy lehet-e fogalmilag menteni a közérdeket, mindkét kizáró ok vonatkozásában a szabályozás része maradt a kérdéskör.

III. A közérdek fogalmának értelmezési kérdései

A közérdek meghatározásakor elsőként annak forrását, elméleti alapját, szabályozási indokát kell feltárni, mert bizonyos fogalmakhoz a történelem során eltérő jelentéstartalmak társulhatnak. Tekintettel hazánk jelenlegi alkotmányos kereteire, véleményem szerint a közérdek védelmében végrehajtott cselekmények mára a társadalmi szolidaritáson alapulnak.

A szolidaritás kölcsönös kötelezettségvállalást és segítségnyújtást jelent, amely a közösség tagjai közötti kölcsönös függésből származik. Chronowski Nóra szerint a pénzügyi-gazdasági válság, éhínség, klimatikus változások, környezeti veszélyek, természeti katasztrófák ellen tett intézkedések mögött másodlagos motivációként a szolidaritás áll⁶, amelyet véleményem szerint kevésbé az önkéntesség, sokkal inkább a szükségesség ösztönöz. Ennek társadalmi szinten való működését az állam többek között olyan jogi eszközökkel segítheti, mint például jogos védelmi vagy végszükségi helyzetben biztosítja a köz érdekében eljáró személy büntetlenségét. A büntetendőséget kizáró okokon belül lehetőséget biztosít a jogalkotó az ilyen cselekvésekre, de például az Alaptörvény idevágó XXXI. cikke deklarálja, hogy minden magyar állampolgár köteles a haza védelmére, az erre vonatkozó kötelezettségeket előíró szabályok külön sarkalatos törvényben kerültek megfogalmazásra, melyek egyúttal meghatározzák a kifejezhető cselekmények körét, és ezek megszegését a Btk. szankcionálja.⁷

Figyelemmel arra, hogy a Btk. vonatkozó szövegrészei a közérdek fogalmát nem határozzák meg, kérdésként merül fel, hogy más jogi tárgyaktól elhatárolva rendelkezik-e önálló dogmatikai hatókörrel. Ha a számba vehető egyes közérdekeket atomjaira bontjuk minden esetben személyi vagy vagyoni értékeket találunk, figyelemmel arra, hogy a közösséget egyének és azok érdekeik építik fel. Azonban azzal, hogy a jogalkotó a közérdek törvénybe foglalása mellett döntött eleve számolnia kellett azzal a jogalkalmazónak, hogy nem pusztán személyi és vagyoni javak összességét jelenti a fogalom.

A Katf.II.326/1990. számú ügyben⁸ a bíróság a fenti téves jogértelmezést követte, álláspontja szerint konkrét személyeket vagy javakat kell a közérdek alatt érteni. A Dunagate néven elhíresült ügy tényállása szerint a vádlott, aki a magyar honvédség állományában szolgált, a

⁶ Chronowski Nóra: *Szolidaritás az Alkotmányban és azon túl?*, Közjogi Szemle, 2010/1. 15-16. o.

⁷ Például a katasztrófa védelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény 53. § (1) bekezdése által előírt polgári védelmi kötelezettség megszegését a Btk. 429. § (1) bekezdése szankcionálja.

⁸ Az esetet ismerteti Róth Miklós: *Végszükségben a közérdek*, Magyar Jog, 1991/4. 255-256. o.

rendszerváltás évében belső szolgálati tevékenysége során keletkezett okiratokat kívánt a belügyminisztérium épületéből kimenekíteni, tekintettel arra, hogy az állampárt apparátusa a levéltárban való elhelyezésük megakadályozása céljából megkezdte az iratok megsemmisítését. Továbbá egy televízió műsorban beszélt arról, hogy a politikai titkosrendőrség továbbra is megfigyelés alatt tartott két ellenzéki pártot, sértve a szabad választások tisztaságát. Mind a kordokumentációk levéltári megőrzése, mind a közhatalom gyakorlását befolyásoló tiszta választások igénye közérdek, ezért fogalmi szinten alappal hivatkozhatott erre a vádlott. Álláspontom szerint jelen ügyben az elhárító magatartás a már végszükségben lévő közérdek megóvására irányult. Csak utalnék arra, hogy így a jogos védelem megállapítása kizárt, mert a jogsértések nem közvetlenül fenyegető tényállásszerű magatartások voltak. A jogirodalom ugyanis egységes abban, hogy végszükség akkor is fennáll, ha már nem észleli a támadót a veszélyben lévő, csak magával a veszéllyel áll szemben.⁹

Véleményem szerint a közérdek vizsgálata szempontjából a lényeges kérdés, hogy fenn áll-e társadalmilag elismert, konkrétan nevesített közösségi érdek veszélye. Nem releváns a veszélybe jutott élet és vagyoni javak mennyisége, sokkal inkább azok fent említett minősége. Ezen jogi tárgy egzakt meghatározása vagy erre vonatkozó taxatív felsorolás azonban a természetéből adódóan nem lehetséges, ennek kidolgozása inkább a judikatúra feladata lenne. A jogirodalomban található meghatározás szerint ide sorolható a közrend, közbiztonság, köznyugalom, államigazgatás, igazságszolgáltatás zavartan működése és a politikai közhangulat.¹⁰

A közveszéllyel járó szituációk a fentiekre tekintettel nem minden esetben járnak a közérdek sérelmével. Gellér Balázs által említett esetben, ha a civil repülőgépet terroristák kerítik hatalmukba, és az ott lévő ártatlan személyeket mintegy élő pajzsként használják, álláspontja szerint a repülőgépet lelövő katona jogos védelem miatt büntetlen a terroristák vonatkozásában és végszükség miatt büntetlen az utasokéban.¹¹ Tartalmi síkon egyetértek Gellérrel, a repülőgépet megsemmisítő katona jogos védelemben és végszükségben, cselekszik, habár nem a közérdek, hanem az emberi életek védelme vonatkozásában. A személyek vagy vagyontárgyak nagyobb számát veszélyeztető helyzetekkel azonban a jogalkotó eleve számol, így a tartalmilag végszükségi esetek büntetendőségének hiánya általában valamely jogszabály engedélyén alapulnak.^{12 13}

A fentiektől eltérő, pontosan nevesített közösségi érdeket említ a Nemzetközi Jogi Bizottság egyik jelentésében. A Torrey Canyon elnevezésű hajóból a brit partokhoz közel, kb. 30.000 tonna nyersolaj szivárgott a tengerbe, majd az ártalmas anyag további szétterjedésének megakadályozása céljából az angol haderő megsemmisítette a hajót és a fennmaradó kőolaj a fedélzeten elégett.¹⁴ Az egészséges környezet megőrzése, fenntartása az emberi élet és egészség közvetlen alapfeltétele, ezért a környezeti katasztrófák elhárítása érdekében tanúsított magatartások joggal sorolhatóak e kérdéskörbe.

Nagy Ferenc hívja fel a figyelmet arra, hogy a közérdek fogalma alatt nem csupán a társadalom egészének érdekeit, hanem egyes kisebb közösség érdekét is érteni kell.¹⁵ A gyakorlatban előfordult, ilyen eset tényállás szerint egy 57 lakásos társasházban a gázszolgáltatás

⁹ Bagi Dénes (szerk.): *A Büntető törvénykönyv magyarázata*, Budapest, KJK, 1986. 95.o.

¹⁰ Földvári József: *Magyar Büntetőjog Általános rész*, Budapest, Osiris, 1997. 127. o.

¹¹ Gellér Balázs: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2008. 178. o.

¹² A Htv. 62. § (6) bekezdése szerint a nemzeti alárendeltségű légvédelmi készenléti szolgálatot ellátó erők figyelmeztető vagy megsemmisítő tüze kiváltására vonatkozó parancsot a Honvédség légierő ügyeletes parancsnoka adhat. Jelen jogesetben tehát a Btk. 24. §-a szerinti jogszabály engedélye zárja ki a büntetendőséget.

¹³ Megjegyzem, hogy nem egységes a különböző országok jogalkotása a tekintetben, hogy fenti helyzetben kioltathatóak-e ártatlan emberi életek. Németországban a 2005-ben elfogadott Repülésbiztonsági törvény 14. § (3) bekezdése az utasszállító repülőgépek ellen, a védelmi miniszter döntése alapján lehetővé tette a fegyveres erők alkalmazását, ha azt más személyek ellen használják fel, és más módon nem hárítható el a veszély. A német Alkotmánybíróság többek között az emberi méltóság és az élethez való jog minden kivételt nélkülöző védelme miatt a törvényt megsemmisítette. Álláspontom szerint az abszolútnak vélt alapjogok körében indokolt lehet kivételeket akár a Btk.-ban akár más törvényben megfogalmazni, különös figyelemmel az arányossági és etikai szempontból is igazolható végszükségi helyzetekre. Forrás: http://www.gesetze-im-internet.de/luftsig/_14.html

¹⁴ Forrás: http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes%28e%29/ILC_1980_v2_p2_e.pdf

¹⁵ Nagy Ferenc: *A magyar büntetőjog általános részre*, Budapest, Hvg-Orac, 2010. 143. o.

szüneteltetésére azért került sor, mert az egyik lakás tulajdonosa nem tette lehetővé az oda való bejutás és a szükséges műszaki munkálatok elvégzését, ezért fenn állt annak közvetlen veszélye, hogy az ott lakók huzamosabb, be nem látható ideig gázszolgáltatás nélkül maradnak. Véleményem szerint egy lakóközösség jóléte megalapozhatja a végszükségre való hivatkozás lehetőségét. A bejárati ajtó megrongálásával bejutó szakemberek cselekménye a büntetendőség hiányát eredményezheti, figyelemmel a hideg időjárásra, mint közvetlen veszélyre, a tulajdonos elérhetetlenségére, mint másként el nem hárítható körülményre és az ezekkel arányban álló vagyon elleni bűncselekményre.

A jogtalan támadások is sérthetnek közösségi érdeket, bár a végszükségi helyzethez képest fogalmilag szűkebb kört feltételeznek. Csak a Btk. különös részében megfogalmazott olyan taxatíven felsorolható bűncselekmények (például a közbiztonság, a köznyugalom vagy a környezet és a természet elleniek) sorolhatók ide, amelyek jogi tárgya közvetlenül a közérdeken alapul. A kérdéskörnek főként a garázdaság vonatkozásában van gyakorlati relevanciája, a 4/2007. számú a Legfelsőbb Bíróság büntető jogegységi határozatában kifejtettek szerint, a garázdasággal szemben fellépő személy magatartása nem tekinthető jogtalannak, a közérdekből beavatkozó illetve a rend helyreállítása érdekében eljáró jogos védelmi helyzetben cselekszik.

A két kizáró ok sajátosságaira figyelemmel, a közérdek fogalmának értelmezési lehetősége más szempontok szerint alakul. A támadás egyfajta pozitív kihatás, melyhez az ártás illetve az ártással való fenyegetés képzetét fűzzük,¹⁶ mely akkor jogtalan, ha az megfelel egy diszpozíciószerű magatartásnak. A végszükségi veszély ezzel szemben bármely természeti eseményből vagy más emberi magatartásból származhat. E letisztult dogmatikai álláspont ellenére az új Btk. kodifikációja alkalmával jelent meg olyan szövegváltozat, ami a jogtalan támadás fogalmát kizárólag személyek vagy javak relációjában határozta meg¹⁷, azaz a javaslat indokolása szerint a közérdek ellen intézett támadással szemben nem jogos védelmi, hanem kizárólag végszükségi helyzet keletkezne, ugyanis a közjavak elleni támadással szemben csak a támadásnál kisebb mértékű elhárítás megengedett. Fent írtak álláspontom szerint téves dogmatikai és jogpolitikai alapokon állnak. Szükséges mindkét büntethetőségi akadály rendszerében a közérdekre való hivatkozás lehetőségét biztosítani, pusztán a proporionalitás eltérő mértéke miatt a két jogintézmény nem mosható össze, vagy cserélhető fel. Megjegyzem, hogy a közérdek fogalmi absztraktsága miatt nehezebb az arányos elhárítási mód vagy a szükségesség mértékének meghatározása, mint az élet vagy vagyon elleni támadások esetén, még a szóban forgó konkrét közösségi érdek figyelembe vételével is nehezen meghatározható kérdés.

Fontosnak tartom megemlíteni, hogy az állam érdekében kifejtett tényállásszerű cselekmények nem sorolhatók a közérdekében véghezvitt cselekmény közé. A jogirodalomban ettől ellentétes álláspont található Rácz György művében¹⁸, aki a közérdek fogalmához hasonlóan definiálta az állam érdekeit. Álláspontja szerint hiányzik a jogtalanság az ún. állammentő cselekmények során is, így ha az államnak más módon el nem hárítható, közvetlen veszélyből való megmentése végett követnek el bűncselekményt. Az ilyen veszélyhelyzetet az egyén életveszélyéhez hasonló szükségállapotnak tekinti, amely az állam létérdekeit, fennállását közvetlenül fenyegeti (leginkább forradalmi vagy háborús helyzetekben). A szerző az államot, mint legfőbb politikai szervezeti egységet sújtó veszélyhelyzetek vonatkozásában vizsgálja. Habár az állam és a köz érdekei esetenként egybe eshetnek, előbbi fogalom politikai meghatározottságú, ugyanis az államhatalom egy jogilag szabályozott politikai hatalom. Véleményem szerint az ilyen hatalmi szerveződés érdekei esetlegesek, mindkét kizáró ok keretei közé nehezen illeszthető be. Nem véletlen, hogy az európai országok (az Orosz Btk.¹⁹ kivételével) az állam érdekeit mellőzik védhető jogi tárgyként szabályozni a büntethetőségi akadályrendszerükben.

¹⁶ Degré Lajos: *A jogos védelem az anyagi büntetőjogban*, Vác, Pestvidéki Nyomda, 1910. 277. o.

¹⁷ Ligeti Katalin: *Az új Büntető Törvénykönyv Általános Részének koncepciója*, Büntetőjogi Kodifikáció, 2006/1. 21. o.

¹⁸ Rácz György: *Jogos védelem – az állam érdekében*, Szeged, Városi Nyomda, 1937. 7-8. o.

¹⁹ <http://www.russian-criminal-code.com/PartI/SectionII/Chapter8.html>

IV. A közérdek szerepe más büntetendőséget kizáró okok szabályozásában

Az általam vizsgált Büntető Törvénykönyven kívüli jogellenességet kizáró okok közül a fedett nyomozó által kifejtett és a sértett beleegyezésével végrehajtott cselekmények esetén a közérdeknek döntő dogmatikai szerep tulajdonítható álláspontom szerint.

A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 67/A. § (1) bekezdése szerint bűncselekmény megalapozott gyanúja esetén az ügyész a feljelentést határozattal elutasítja, vagy a nyomozást megszünteti, ha a 64. § (1) bekezdésének f) pontja szerint a bünszervezetbe beépült fedett nyomozó által a szolgálati feladata teljesítése közben elkövetett bűncselekmény bűnüldözési érdeket szolgál, és az jelentősen meghaladja az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez fűződő érdeket. A (3) bekezdés szerint fentiek csak akkor nem alkalmazhatóak, ha a fedett nyomozó más életét szándékosan kioltja.

Amíg a fedett nyomozó bizonyos kisebb súlyú cselekményeinek (pl: kábítószer birtoklása, löfegyverrel visszaélés) társadalomra veszélyességének hiánya igazolható addig a súlyosan megsebesített vagy kioltott ártatlan emberi életek vonatkozásában már nehezebb a helyzet. Természetesen nem vitatható kriminalisztikai szempontból, hogy a fedett nyomozó mind jogi felhatalmazását és felelősségét, mind szakmai felkészültségét illetően messze nagyobb biztosítékot nyújt az eljárás törvényességéhez és eredményességéhez, mint a gyakran bűnözői körökből verbuvált informátor.²⁰ De a bűnüldözés, bűnmegelőzés mint közérdek vajon meddig jelenthetnek mentő okot a büntetendőség alól?

A kérdéssel az Alkotmánybíróság a 135/B/2006. AB határozatban foglalkozott. Az indítványozók többek között az Rtv. fenti rendelkezéseit támadták, szerintük ugyanis sérti az élethez való jog abszolút jellegét, hogy a bünszervezetbe beépült fedett nyomozó által elkövetett gondatlan emberölés büntetlen maradhat. Az Alkotmánybíróság elutasító döntésében a bűnüldözési érdeket olyan objektív ismérvnek tekintette, amely az így kifejtett cselekmény társadalomra veszélyességét megkülönbözteti más elkövetőtől. Álláspontjuk szerint azzal, hogy az élet szándékos kioltását tiltja meg a törvény, eleget tesz objektív intézményvédelmi kötelezettségének. Fenti döntés véleményem szerint több szempontból is kritikával illethető. Az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlata az élethez való jogot abszolútnak, önkényes korlátozását alaptörvény ellenesnek tekintette. Mint minden más személyt, a fedett nyomozót is megilleti jogos védelmi vagy végszükségi helyzetben mentenie magát. Azonban ártatlan életek kioltásának társadalomra veszélyességét nem negligálhatja parttalan mértékben (önkényesen) a bűnüldözési érdek. E körben aggályosnak tartom az ügyész diszkrecionális döntési szabadságát, pontosan körülírt szükségességi és arányossági tényezők hiányában, mert ahogy Lévy Miklós a fenti határozathoz fűzött különvéleményében fogalmaz, a bűnüldözési érdek és az állam büntetőjogi igényének összemérése esetleges. Helyesebb lenne a közérdek ez irányú, a védekezés szabadságát szélesítő szerepét korlátozni, különös tekintettel a vétkesül sérelmet szenvedők irányába.

A közérdek korlátozó szerepköre figyelhető meg a sértett beleegyezésére végrehajtott tényállásszerű cselekmények kapcsán. Ezen kizáró ok határa az egyéni önrendelkezés és a társadalmi kötelezettség relációjában alakul. A szerzők többsége szerint az élethez való jog nem korlátozható ilyen esetekben sem. Mezger szerint az emberi élet mint jogi tárgy jogosultja a közösség is, az emberölés a közösséget is sérti²¹, de a hazai jogirodalomban is található az ilyen cselekmények társadalmilag káros voltát hangsúlyozó álláspont.²²

²⁰ Bócz Endre (szerk.): *Kriminalisztika*, BM kiadó, Budapest, 2004. 734.o.

²¹ Edmund Mezger: *Strafrecht ein Lehrbuch*, Duncker und Humblot, München-Leipzig, 1931.215. o.

²² Kádár Miklós-Kálmán György: *A büntetőjog általános tanai*, KJK, Budapest, 1966. 343. o.

V. Egyéb védendő jogi tárgyak értelmezési kérdései

Erdősy Emil a jogellenességet kizáró okokat különleges törvényi tényállásként határozta meg.²³ A jogi tárgyak védelme elsősorban a különös részi törvényi tényállásokon keresztül valósulnak meg. A büntethetőségi akadályrendszerben a társadalomra veszélyességet nélkülöző cselekmények alkalmazása is, inverz módon, de a jogi tárgyak védelmére szolgálnak, azzal, hogy tényállásszerű, de társadalomra hasznos magatartások büntetendőségét mellőzik. Az eddigi büntetőkódexeink taxatív felsorolással, statikusan határozták meg az e körben védhető érdekeket. Claus Roxin szerint minden olyan adottság vagy céltételezés jogi tárgy lehet, ami az egyes személy szabad kibontakozásához, alapjogi megvalósulásához (valóra válásához) szükséges²⁴.

A hazai jogirodalomban a védekezés lehetőségének szélesítését szorgalmazta Gerőcz Kálmán a végszükség esetében. Javaslat²⁵ szerint tárgyai lehetnek az életen és vagyonon kívül a becsület, szabadság vagy birtok. Gárdus Ferenc az 1937. évi svájci Btk. mintájára az egyéb jogos érdekekre is ki kívánta terjeszteni a jogintézmény hatókörét, habár az erre való hivatkozás lehetőségét szigorúbb, objektív feltételekhez kötötte volna.²⁶ Kádár a javak kifejezésének továbbértelmezésével nem csak a vagyoni értékeket, hanem a személynek még szóba jöhető minden más jogilag védett érdekét is ide vonta.²⁷ Mindamellett megjegyzem, hogy a törvény szövegéből nem vezethető le egyértelműen a fenti megállapítás, a gyakorlat egyebekben kizárólag vagyoni értékeket ért alatta. A jogos védelem tekintetében a törvényben foglaltnál szélesebb védelmi kört határozott meg már a Tripartitum és az 1843. évi javaslat is, azzal, hogy a becsület és a szabadság védelmének lehetőségét is megemlíti.

Magam részéről két lehetőségét látok a fenti büntethetőségi akadályok szélesítésének lehetőségére. Az első megoldás a személy fogalmának megfelelő értékelése, értelmezése. Az ember személyét sértő vagy veszélyeztető helyzetek nem szűkíthetők le pusztán a testi sérelemmel járó esetekre, test és lélek nem bontható ketté. Ahogy az Alkotmánybíróság a 23/1990. (X.31.) halálbüntetésről szóló AB határozatban kifejtette, az élethez való jog a méltóság nélkül, nem az emberi élethez való jog. Az ember jogi státuszát tehát előbbi két jogosultság együttesen határozza meg. Mindezekből véleményem szerint következik, hogy az emberi méltóságból forrászó jogosultságok elleni jogtalan támadás vagy veszély esetén a jogalkotónak biztosítania kell (az egyéb feltételek fennálltakor) a védelmi magatartás büntetlenségét. Példaértékűnek tartom ezért az Észb Btk. megoldását, amely a saját vagy mások jogaiban határozza meg a jogos védelemben vagy végszükségben védhető jogi tárgyak körét,²⁸ mivel a személy fent tárgyalt szélesebb hatókörét kétségtelenné teszi. Elsősorban tehát a megfelelő jogértelmezéssel, dogmatikai úton fejleszthetők ezen védelmi magatartások.

A hazai és a külföldi gyakorlat azonban javarészt elutasító az ez irányú kísérletekkel szemben. Az *R v Quayle*²⁹ ügy a tényállása szerint a vádlott, akinek mindkét karját korábban amputálták, kízó fájdalmai csillapítása céljából kábítószerrel tartalmazó növényt termesztett és fogyasztott otthonában, mivel a számára felírt gyógyszer hatástalan volt. Védekezését a fájdalomra, mint végszükségi veszélyre alapította, amely a kábítószerrel visszaélést megvalósító cselekmény jogellenességét kizárja. A bíróság marasztaló ítéletében kifejtette, hogy a fenti álláspont túlságosan kiterjesztené a végszükség hatókörét, ugyanis a vádlott fájdalma vagy diszkonformitása nem sorolható a komoly sérelemmel fenyegető veszélyhelyzetek közé. Utalt a bíróság a *common law* eddigi gyakorlatára, miszerint kizárólag fizikai sérelem veszélye keletkeztethet végszükségi helyzetet, pszichikai hátránnyal járó veszély esetén kizárt annak megállapítása. Ugyanerre az álláspontra helyezkedett a bíróság az *R v Altham* ügyben is, ahol a vádlott korábbi autóbalesetéből

²³ Erdősy Emil: *Normaelemzések a büntethetőséget kizáró okok körében*, Jogtudományi Közlöny, 2006/4. 128. o.

²⁴ A szerzőt idézi Nagy Ferenc: *Gondolatok a jogi tárgyról*, Büntetőjogi Kodifikáció 2008/1. 4. o.

²⁵ Gerőcz Kálmán: *A büntetőjogi végszükség*, Budapest, Grill, 1914. 241. o.

²⁶ Gárdus Ferenc: *A végszükség a magyar büntetőjogban*, Miskolc, Ludvig Nyomda, 1938. 107-108. o.

²⁷ Kádár Miklós: *Büntetőjog*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1968. 215-220. o.

²⁸ Forrás: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

²⁹ Forrás: <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2005/1415.html>

származó csípő csont fájdalmait kábítószer fogyasztásával enyhítette, miután számtalan fájdalomcsillapítási módszer és gyógyszer hatástalannak bizonyult.³⁰

Egy francia jogesetben³¹ azonban a bíróság felmentette azt a bérlőt, aki a bérleményében lebontotta a korábban a tulajdonos által a célból létesített kerítést, hogy a víz, gáz és elektromos csatlakozásokat és mellékhelyiséget elzárja előlük. A család jólétének veszélye a fenti döntés szerint olyan egyéb jogi tárgynak tekinthető, amely a végszükség keretei közé illeszthető.³²

A jogos védelem kapcsán a Legfelsőbb Bíróság az EBH1999.85 számon közzétett döntésében kifejtette, hogy az ítélkezési gyakorlat egységes abban, hogy a becsületsértő kijelentés a kijelentéssel érintett személy részére jogos védelmi helyzetet nem eredményez. A tényállás szerint a sértett házán kívül, közterületen álló cseresznyefáról az arra közlekedő vádlott cseresznyét kívánt szedni, azonban emiatt a sértett és a vádlott egymással szóváltásba keveredett és különböző szidalmak hangzottak el. Miután a sértett és az apja a „cigány” megkülönböztető jelzővel illeték a vádlottat, a nála lévő éles díszkarddal a vádlott maradandó fogyatékossgát eredményező sérülést okozott a sértettnek. Habár a bíróság elismerte az erkölcsi sérelem tényét, de az nem az élet, testi épség vagy vagyon ellen irányuló jogtalan támadás volt. Az emberi méltóság egyik aspektusának tekinthető becsület alatt a társadalmi megbecsülés, a társadalomban kialakult kedvező értékítélet értendő a gyakorlat szerint, ezért érdemes megfontolni a verbális „támadásokkal” szembeni védekezés lehetőségének biztosítását. Gyakorlati relevanciája ennek ott lehet, ahol a folyamatos szitkozódó szavakkal szemben kíván fellépni a sértett. A magyar jogrend korábban egy speciális esetben lehetővé tette az elhárító magatartás tanúsítását becsületcsorbítással szemben. A már nem hatályos katonai büntető törvénykönyvről szóló 1930. évi II. törvény 38. § 3. pontja szerint nem számítható be annak a katonai egyenruhát viselő tisztnek (tisztjelöltnek) a cselekménye, aki a becsülete ellen más személy jelenlétében intézett jogtalan támadás folytatásának megakadályozása céljából az őt megillető fegyvert azonnal használja, feltéve, hogy ezt a célt másként nem érhetette el és hogy a fegyver használatával az elkerülhetetlen szükségesség határát nem lépte túl. Nem egyértelmű, hogy a tetteleges becsületsértésen túl a verbális támadásokkal szembeni esetekre is ki kívánta-e terjeszteni a jogalkotó a védekezés lehetőségét, de a hagyományos jogos védelemhez képest többletfeltételt határozott meg a másként el nem háríthatóság követelményével. Habár a védekezés szabadságának ilyesfajta expanzióját támogatandónak tartom, de jelen esetben a törvényhozó sokkal inkább a katonai hivatás tekintélyének védelméhez kívánt hathatósabb eszközöket szolgáltatni, mintsem a konkrét személy emberi méltóságához.

Szintén az emberi méltóság részét képező magánszférához való jogot sértő bűncselekmények (pl. magánlaksértés) körében érdemes lenne a jogos védelemre történő hivatkozás lehetőségének biztosítani. Gyakori eset közös lakáshasználat esetén, hogy a felek elszámolási vitája egymásnak a lakásból történő kizárásáig fajul. Ilyenkor úgy vélem a lakásba történő bejutás, vagy bent maradást célzó tényállásszerű cselekmények alappal igényelhetnek büntetlenséget. Szerencsére, a hazai bírói gyakorlatban az ilyen jellegű jogosultságok elismerésére már vannak jelek. A BH 1995.685 számú döntésében a bíróság kifejtette, hogy a sértett jogtalanul járt el, amikor a zárt kaput kikerülve átmászott a kerítésen, majd felnyitotta a külső ajtót, és a vádlott tiltakozása ellenére be akart hatolni a lakásba. A sértettnek a magánlakás zavartalan használatához fűződő érdeket és ebből adódóan személyi jogokat sértő magatartása tehát személy elleni jogtalan támadásként értékelhető, amellyel szemben a szükséges mérvű védekezés joga a vádlottat megillette. Megjegyzem, hogy például a svéd Btk. expressis verbis megállapíthatónak tartja a jogos védelemre való hivatkozást azzal szemben, aki a jogosult utasítása ellenére megtagadja a lakás elhagyását.

A jogfejlesztés másik módja a jogalkotói elhatározás lehet. A külföldi büntetőkódexek közül a német Btk. a jogellenességet kizáró végszükség körében a szabadságot és a becsületet is

³⁰ Forrás: <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2006/7.html>

³¹ Catherine Elliott: *French Criminal Law*, New York, Routledge, 2011. 115. o.

³² Megjegyzem, hogy a jólét védelmében már a XIX. századi német jogtudomány egyik képviselője, Köstlin is megállapíthatónak tartotta a végszükségre való hivatkozást. Geröcz: i. m. 244. o.

szabályozási körébe vonta³³, míg az osztrák Btk. a jogos védelem esetében a szabadságot.³⁴ Álláspontom szerint, ha a jogalkotó szélesebben kívánja kijelölni bármely jogellenességet kizáró ok alkalmazhatóságot, célszerűbb az egyéb érdekek tételes felsorolást mellőzni és általánosabban, a jogfejlesztésre alkalmas módon megfogalmazni azokat. Erre példa a végszükség köréből a svéd és a finn Btk.³⁵ megoldása, amely a más jog által védett érdekeket is a védhető jogi tárgyak közé sorolja. Ezt azért tartom szerencsésnek, mert bármely a jogrend által méltányolt érdeksérelem oltalomban részesülhet, ennek határainak kijelölése és tartalmának meghatározása a gyakorlat feladata.

VI. Összegzés

Álláspontom szerint a közérdek fogalma megtartandó, mint a társadalmi szolidaritás elősegítésének egyik sajátos eszköze. Az önálló dogmatikai hatókörrel bíró helyzetek azonban túlmutatnak a személyek és javak összességén, társadalmilag elismert, konkrétan nevesített közösségi érdekek sorolhatók ide, mint például a választások tisztasága vagy az egészséges környezet megőrzése.

Értelmezési kérdést vet fel ugyanakkor a jogos védelem és a végszükség szabályozásában a személy fogalma, melyhez álláspontom szerint az emberi méltóságból levezethető egyéb jogok is hozzátartoznak. Az ez irányú jogfejlesztés fent vázolt lehetőségeit a jövőt illetően megfontolandónak tartom, szem előtt tartva Békés Imre máig érvényes axiómáját, mely szerint a jó dogmatika sohasem zárt, hanem a haladás irányába mindig nyitott.³⁶

³³ Forrás: <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StGB.htm>

³⁴ Nagy Ferenc: *Gondolatok a jogos védelemről*, Európai Jog, 2004/4. 10. o.

³⁵ Forrás: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

³⁶ Békés Imre: *A büntetőjogi dogmatikáról*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1968. 126. o.